

„КАК ПРЕКАРАХТЕ ЛЯТОТО?“

ИЛИ ИСТОРИЧЕСКИ ИНТЕРВЮТА С ЕМИГРАНТИ, ДОШЛИ В БЪЛГАРИЯ СЛЕД КРАЯ НА ГРЪЦКАТА ГРАЖДАНСКА ВОЙНА (1946-1949 г.)

Калин Андреев

Екипът на ANAMNESIS.INFO ме помоли да опиша и представя в рамките на списанието резултатите от лятната ми практика като студент в СУ, III курс, специалност „История“. След като размислих зряло, аз се съгласих. Понеже специализирам в История на Византия и балканските народи темата ми бе определена според изискванията на тази катедра. Така ръководената от проф. Георги Даскалов практика беше насочена към емигриралите в България хора вследствие на Гражданската война в Гърция (1946-1949 г.). Работих съвместно с колегите Константина Меднева и Пламен Начев. Задачата ни бе да открием и проведем разговори с участници в събитията за живота им в емиграция и ако можем да засегнем и някои теми около македонския въпрос. Проф. Г. Даскалов беше изготвил списък с хора, настанени в градовете София, Плевен и Пловдив. Повечето от тях бяха от Костурско и най-вече от селата Бабчор¹, Загоричани², Черешница³. Сформира се екип, който да издири и анкетира обектите на изследването ни. Повечето от посочените личности не бяха открити на указаните адреси. Някой от намерените направо отказаха да разговарят с нас, въпреки че се представихме като студенти по история, които имат желанието да научат за събитията в Гърция от съвременници. Независимо от всички трудности и перипетии се намериха и хора, които първоначално с недоверие, а впоследствие с едва прикрита радост откликнаха на желанието ни да разговаряме с тях. В краткото съобщение, което представям тук, ще опиша само най-интересните факти, които успяхме да научим от съгласилите се да разговарят с нас.

Първият човек, с който установихме контакт беше Васил Шамановски, родом от село Бабчор, Костурско. Бил е секретар на районния комитет на ЕПОН⁴ до 1945 година. Излиза в нелегалност от 1946 година. Участва в 18-та и 102 дивизия, а също в сапърския батальон на ДАГ⁵. Участник е в битките при Лерин, Коница и Негуш. Според него не е било правилно да има жени-партизани, но са се рекрутирали хора с лозунга „И камъните ще мобилизираме, но неприятелят няма да мине Вич планина“. През декември 1949 г. се установява във Вроцлав, Полша и работи във вестник „Димократис“, където има страници, които трябвало да се списват от емигрантите, идващи от македонските земи, и поради това са възникнали спорове дали

да се използва книжовният български език или да се използва говоримият местен диалект. Също така В. Шамановски участва в „Съюза на гръцките политемигранти Ген. Никос Белоянис“ във Вроцлав. През август 1964 г. идва в България и 15 години работи като редактор в радио „София“. Разбира се, има проблеми със завръщането си в България. Пише писма-молби до отдела, занимаващ се с политемигрантите и първоначално не получава отговор. Такава изглежда е била практиката до началото на 70-те години. В разговора той първоначално отрече да е имал подобни проблеми, но ние разполагахме с оригиналните му молби до отдела и в последствие той призна, че е имало известни ограничения за идването на емигрантите в България. Интересното тук е, че в една от молбите до отдела, занимаващ се с емигрантските въпроси, Шамановски пише: „...ще чекам на Вашият отговор. Независимо какъв ке биде той, ас нема да се откажа да от единственото ми решение и от единствениот път да живеам в България като в втора моя родина така като я сметая нашите дедовци, така като я сметат нашите разпилени хора“, а в друга пише: „...смятам, че няма защо да стоя още в Н.Р.Полша, когато има възможност да дойда в България при изключително много бликък за мене като македонец – народ, където ще мога да се чувствам сред близки хора, намалявайки копнежа по моя роден край. За мен ще е достатъчно да моите деца да могат да учат и да не забравят родния език“⁶. От тези редове изникват редица въпроси като да речем защо Шамановски иска да си дойде в България и кой точно роден език да не забравят децата му? В процеса на работа установихме също така, че вуйчо на Васил Шамановски е Атанас Пейков, автор на граматика, която се противопоставя на сърбизирания скопски диалект и е за развитие на родния език на базата на югозападните македонски диалекти въз основа на българската азбука. Оказва се, че Васил Шамановски е изразил мнение, че тази граматика не е правилна, защото в нея до голяма степен се използва българската книжовна норма и това се възприемало от хората във Вардарска Македония като българска пропаганда. В разговора ни се поинтересувахме и за организацията „Илинден“. Шамановски сподели, че председател на организацията е бил Пандо Войнов⁷. Според Шамановски „Илинден“ е била емигрантска културно-просветна организация, но не е имала никаква връзка с Вардарска Македония. Във всяка държава, в която е имало емигранти, е съществувала такава организация и Шамановски е бил неин председател във Полша. Той твърди, че „Илинден“ не е била автономистка организация и се е намирала под ръководството на ГКП. Пак според него са се били провеждали конгреси на организациите от различните страни.

Успяхме да установим контакт и с ген. Пандо Войнов. Същият е бил командир на дивизия от ДАГ, участвал в боевете при Коница, Негуш и Лерин, емигрант в Ташкент, председател на „Илинден“ (още веднъж подчертавам, че той отрече това), член на ЦК на ГКП, а в България е бил „началник на факултет“ във Военната академия „Г.С.Раковски“. Той ни обясни, че партизанската армия ЕЛАС е била попълнена от всички слоеве на обществото. Много офицери от бившата гръцка кралска армия се били присъединили към партизаните. Лично Войнов много се зарадвал, когато видял като партизани при селото Пендало всички свои преподаватели и професори, а пък те от своя страна много се радвали, че техните възпитаници също са излезли партизани. Понеже не е служил войник Войнов е изпратен за девет месеца във военно партизанско училище в Карпениси, Югоизточна Гърция. Там са се обучавали около 1200 офицери. След като завършили той се връща в 9-та партизанска дивизия и е назначен за командир на рота автоматчици. В ДАГ стига до чин полковник. Участва като партизанин при Кукуш, Тесалия, „Д[Г]рамос“ в битки срещу „реакционните“ отряди. След 1949 година заминава в Ташкент, където е председател на Комсомола. Приет е във Военната академия (вероятно след идването си в България, но от разговора ни не става ясно). Завършва я с пълно отличие, като защитава дипломна работа на тема : „Улични боеве“ с научен ръководител ген. Петров. После по негово желание е изпратен към щаба на Българската армия, защото тук се е чувствал „близко до своите близки“⁸.

При желанието ни да засегнем някои теми, свързани с македонските работи ген. Войнов умело успя за избегне нашите въпроси. Отказа да коментира решението на Втория пленум на НОФ през 1947 година⁹, също така и разбиранията на някой от ръководните дейци на ГКП по македонския въпрос¹⁰. Въпреки това, ген. Войнов ни предостави снимки от партизанските действия, които съм приложил.

* * *

В заключение бих изтъкнал, че подобни „теренни“ проучвания поставят пред нас редица въпроси. Някои от тях са съвсем общи и може би будят усмивки сред школуваните професионалисти. Например: Трябва ли да се включат в историческите проучвания интервюта със съвременници на събитията? Дали да се позоваваме само на проверените архиви и вече разработени научни трудове? Други възникнаха в хода на работата: Как да се подхожда към конкретните личности, с които искахме да разговаряме? Дали директно да ги атакуваме с точни факти или образно казано първо да пробваме да „влезем под кожата им“, да установим по-неформални отношения и така

да извлечем някаква полезна информация? Така, аз и моите колеги първоначално бяхме разочаровани от темата на лятната ни практика. Стори ни се почти непосилно да издирим хората и да ги склоним да разговарят с нас, но в процеса на работа и след първите контакти се появи определен интерес към поставената ни задача. Сякаш за миг се почувствахме в романтичната роля на „изследвачи“. Изглежда, че се научихме да приемаме с разбиране различни от нашите политически възгледи; спокойно да изслушваме нашите събеседници, дори когато съзнателно в резултат на някакви съображения или пък чисто и просто поради старческо забравяне те ни заливаха с неверни факти; разбрахме, че не бива да се държим надменно, подигравателно или пък да речем поучително към нашите събеседници. В крайна сметка не сме ние хората, които трябва да ги съдят за неща, случили се толкова отдавна, а напротив – би било добре да сме им признателни за това, че все пак се съгласиха да направят контакт с нас и да разкажат неща, които вероятно не биха разказали на други изследователи. Изглежда, че нашата възраст, нашата безспорна неопитност като историци в случая дори бе от полза, защото от една страна успокояваше интервюираните, а от друга знаем, че за възрастните хора винаги е приятно вниманието на младите.

БЕЛЕЖКИ:

¹ Днес носи гръцкото име Вапсори

² Днес носи гръцкото име Василиас

³ Днес носи гръцкото име Поликерасон

⁴ Единна общогръцка организация на младежта. Създадена е на 23 февруари 1943 г. в Атина по инициатива на ЦК на Младежкия съюз на ЕАМ. Обединява организациите Гръцка селска младеж, Единна националноосвободителна организация на младежите работници и служаци, Единна учаща се младеж, Съюз на младежите борци от Румели, Тесалийска свещена рота, Народна революционна младеж, Свободна младеж, Федерация на комунистическата младеж на Гърция, Социалистически революционен авангард, „Младежка филики етерия“ и Младежки съюз на ЕАМ.

⁵ Демократическа армия на Гърция, основана през 1946 г.

⁶ ЦДА, Ф. 1 а.е. 33 л. 469; Пак там, Ф 1 а.е. 32, л. 795

⁷ В разговора ген. Войнов отрече да е бил председател на „Илинден“.

⁸ Пандо Войнов обяви, че се смята за грък.

⁹ До март 1947 година ГКП обещава на македонците малцинствени права в свободна Гърция, а на Пленума на НОФ издига лозунга за самоопределяне до отцепване на македонците.

¹⁰ Бяха посочени имената на Захариадис, Вардзстас, Стрингос и Дзимас

**“HOW DID WE SPEND THE SUMMER?” OR HISTORICAL INTERVIEWS
WITH EMIGRANTS THAT CAME IN BULGARIA AFTER THE END OF
THE GREEK CIVIL WAR (1946-1949)**

Kalin Andreev

The short paper presents the historical interviews with some emigrants living in Bulgaria after the end of Greek Civil War made by students from the Department of Balkan History in the University of Sofia during their summer practice. Together with the text an audio file interview and five pictures showing moments from the life of Greek partisans during their struggle with the Government army on the Vici Mountain near the Greek – Macedonian border have been attached.